

Pozycja ekonomiczna ChRL

Marian Edward Haliżak, profesor
Instytut Stosunków Międzynarodowych, WDiNP UW

1. Wyznaczniki pozycji ekonomicznej ChRL

Mierzenie pozycji ekonomicznej państwa doczekało się bogatej literatury przedmiotu, zwłaszcza po zakończeniu zimnej wojny, głównie ze względu na przewartościowanie relacji polityki i ekonomii. Istnieje ścisły i bezpośredni związek między gospodarką (działanie ekonomiczne) a siłą i bezpieczeństwem państwa (działanie polityczne). Powszechnie uważa się, że w okresie zimnej wojny kryteria ekonomiczne były podporządkowane celom i wartościom politycznym, podczas gdy po jej zakończeniu działanie i aktywność ekonomiczna jest w znacznym stopniu wolna od politycznych uwarunkowań. Przejawia się to w rozwoju globalizacji, upowszechnieniu globalnego kapitalizmu odwołującego się do zasad liberalizmu gospodarczego, czyli triumfu ekonomii opartej na regułach rynku (czyli wyłącznie na kryteriach i wartościach ekonomicznego działania). Na początku lat dziewięćdziesiątych badacz amerykański E. Luttwak uznał, że nadchodzi era geoekonomiki, której istota polega na tym, że państwa działają na podstawie głównie kryteriów ekonomicznych, a nie politycznych. Taka dominacja ekonomii nie zmienia bynajmniej istoty państw, ale charakter rywalizacji i konkurowania między nimi, gdzie celem jest bogactwo, udział w zyskach i rynkach zbytu [Luttwak, 1990/1991, s. 17–23].

W swym poglądzie E. Luttwak nie jest odosobniony, ponieważ inny znany badacz P. Kennedy w swej fundamentalnej pracy o mocarstwach świata główny nacisk kładł na interakcje ekonomii i strategii mocarstw, wskazując, że każdy ład międzynarodowy inspirowany przez dane mocarstwo oparty był na materialnych przesłankach. Pax Britannica na funkcje szterlingu i Londynie jako finansowym centrum świata przed pierwszą wojną światową, a po drugiej wojnie światowej Pax Americana bazował na przewadze technologicznej gospodarki USA pełniącej funkcję quasi-waluty światowej (dolaryzacja gospodarki światowej) [Kennedy, 1994].

Pozycja ekonomiczna każdego państwa jest wyznaczana i uwarunkowana przez jego potencjał (potęgę), którą powszechnie przyjmuje się i określa jako zdolność państwa do użycia swych materialnych i niematerialnych zasobów celem wpływu i (lub) wymuszenia zachowań innych uczestników stosunków międzynarodowych. Czynniki potęgi ekonomicznej są rozliczne, a podstawowe z nich to: liczba ludności, terytorium, zasoby naturalne, produkcja przemysłu i rolna, wielkość dochodu narodowego, wydajność pracy, handel zagraniczny.

Badacze stosunków międzynarodowych często sięgają do formuły R. Cline'a określającej potęgę państwa. Jest ona następująca:

$$P = (C + E + M) \times (S + W),$$

gdzie: P — potęga państwa, C — masa krytyczna: ludność i terytorium, E — potęga gospodarcza, M — potęga militarna, S — strategia państwa, W — wola uczestniczenia.

Do wzoru Cline'a nawiązał Jean Yves Caro, francuski ekonomista zajmujący się problematyką obronną, którego w swej pracy przywołuje polski ekonomista M. Sułek. Tabela 1. przedstawia pozycję 10 państw w 1997 roku, oszacowaną na podstawie czterech cech: ludność, dochód narodowy wg parytetu siły nabywczej, udział w światowym handlu i wielkość budżetu obronnego. Ostatnia kolumna w tej tabeli to suma pozycji otrzymanych według tych czterech kryteriów.

Tabela 1.

Pozycja 10 państw na podstawie poszczególnych czterech kryteriów

Państwo	Ludność	PKB (wg siły nabywczej)	Handel zagraniczny	Budżet obronny	Suma rang
USA	3	1	1	1	1
Chiny	1	2	7	2	2
Niemcy	7	4	2	7	3
Japonia	6	3	3	8	3
Indie	2	5	10	5	5
Francja	8	6	5	4	6
Wielka Brytania	9	7	4	6	7
Rosja	5	10	8	3	7
Brazylia	4	8	9	9	9
Kanada	10	9	9	10	10

Źródło: [Sułek, 2001].

Ten sam francuski autor sporządził ranking państw na podstawie przeprowadzonej wśród ponad 200 specjalistów od polityki zagranicznej i stosunków międzynarodowych ankiety — co ilustruje tabela 2. Warto nadmienić, że tabelę tę konstruowano za pomocą 20 kryteriów mierzenia pozycji danego państwa, których hierarchię ustalono również w badaniu ankietowym, a która przedstawia się następująco: potencjał nuklearny, technologia, handel zagraniczny, dochód narodowy, siły zbrojne, niezależność ekonomiczna, dyplomacja, waluta, spójność społeczna, sojusze militarne, dochód na 1 mieszkańca, ludność, system kształcenia, bogactwa naturalne, instytucje państwa, położenie geograficzne, język i kultura, wielkość terytorium, historia, udział w organizacjach międzynarodowych.

Przechodząc do bardziej szczegółowych wyznaczników pozycji ekonomicznej Chin w świecie, warto zwrócić uwagę na międzynarodową pozycję inwestycyjną tego kraju. Jak wynika z rysunku 1., jest ona bardzo wysoka (drugie miej-

Tabela 2.**Hierarchia państw według kryteriów potęgi**

Państwo	Klasyfikacja	Potęga	Odchylenie standardowe
USA	1	14,4	0,8
Chiny	2	12,1	1,8
Japonia	3	12,0	1,9
Niemcy	4	11,8	1,9
Francja	5	11,6	1,8
Wielka Brytania	6	11,3	2,0
Rosja	7	11,3	2,1
Indie	8	10,2	2,2
Izrael	9	9,9	2,3
Kanada	10	9,8	2,1
Australia	11	8,7	2,0
Hiszpania	12	8,4	2,0
Brazylia	13	8,4	1,9
RPA	14	8,3	2,2
Arabia Saudyjska	15	8,1	2,4
Iran	16	7,8	2,0
Turcja	17	7,8	2,3
Szwecja	18	7,7	2,5
Pakistan	19	7,4	2,8
Argentyna	20	7,2	2,0

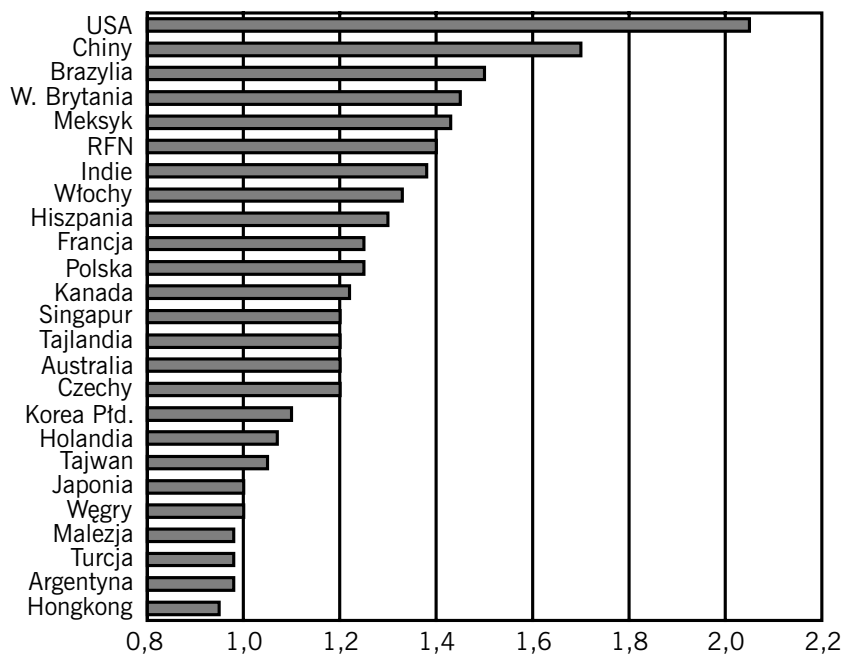
Źródło: [Sułek, 2001].

sce po USA), co jest odzwierciedleniem zaufania przedsiębiorstw międzynarodowych i uczestników międzynarodowego rynku finansowego do gospodarki chińskiej. W ocenie tych środowisk, inwestowanie i prowadzenie działalności gospodarczej w ChRL jest obciążone małym ryzykiem. W tym fakcie wyraża się także wysoka ocena dla prowadzonych w tym kraju reform gospodarczych i polityki makroekonomicznej.

Skumulowana do tej pory wartość inwestycji bezpośrednich wyniosła w ChRL około 350 mld USD i kraj ten zajmuje pod tym względem trzecie miejsce w świecie po USA — 1,1 bln USD i Wielkiej Brytanii — 394 mld USD. Najważniejsze jednak jest to, że Chiny absorbują ten kapitał kosztem innych, gdyż notują one 2/3 udziału napływu inwestycji bezpośrednich do tzw. gospodarek wyłaniających się (*emerging markets*) i 4/5 udziału w napływie do Azji Wschodniej ogółem — co odbywa się kosztem tej grupy państw. W ocenie analityków perspektywy napływu inwestycji bezpośrednich do Chin są bardzo pomyślne, gdyż w latach 2001–2005 ma tam być ulokowanych przeciętnie rocznie inwestycji na sumę około 57 mld USD, tj. około 6,5% wartości światowych inwestycji [„The Economist”, 24 stycznia 2001].

Rys. 1.

Wskaźnik zaufania do poszczególnych gospodarek w dziedzinie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (w skali od 0 — brak zaufania do 3 — najwyższe zaufanie)

Źródło: „The Economist”, 18 stycznia 2001.

Międzynarodowa pozycja handlowa Chin (podobnie jak inwestycyjna) jest również wysoka. Realizowana od 1979 roku polityka czterech modernizacji doprowadziła do bezprecedensowego otwarcia na gospodarkę światową przez szybki rozwój handlu zagranicznego (importu i eksportu) — tabela 3.

Tabela 3.

Dynamika importu i eksportu Chin w latach 1952–2000 (w mld USD)

Rok	Ogólna wartość eksportu i importu	Eksport	Import	Balans
1952	1,940	820	1,120	-30
1957	3,100	1,600	1,500	100
1962	2,660	1,490	1,170	320
1965	4,250	2,230	2,020	210
1970	4,590	2,260	2,330	-70
1975	14,750	7,260	7,490	-230
1980	38,140	18,120	20,020	-1,900
1985	69,600	27,350	42,250	-14,900
1986	73,850	30,940	42,910	-11,970
1987	82,650	39,440	43,210	-3,770

Rok	Ogólna wartość eksportu i importu	Eksport	Import	Balans
1988	102,790	47,520	55,270	-7,750
1989	111,680	52,540	59,140	-6,600
1990	115,440	62,090	53,350	8,740
1991	135,630	71,840	63,790	8,050
1992	165,530	84,940	80,590	4,350
1993	195,700	91,740	103,960	-12,220
1994	236,620	121,010	115,610	5,400
1995	280,860	148,780	132,080	16,700
1996	289,880	151,050	138,830	12,220
1997	325,060	182,700	142,360	40,340
1998	323,930	183,760	140,170	43,590
1999	360,693	194,925	165,768	29,157
2000	474,308	249,212	225,097	24,115

Źródło: dane Ministerstwa Spraw Zagranicznych ChRL.

Osiągnięta sukcesywnie w ostatnich latach nadwyżka eksportu umożliwiła zgromadzenie rezerw walutowych (jedne z najwyższych w świecie) ocenianych na 155 mld USD. W strukturze towarowej i geograficznej handlu zagranicznego Chin zaszły również daleko idące zmiany. Po pierwsze, jak wynika z tabeli 4., w strukturze eksportu maleje udział surowców i wyrobów niskoprzetworzonych, a rośnie wyrobów przemysłowych o coraz większym stopniu przetworzenia. Według najnowszych danych w 2001 roku wartość eksportu wyrobów elektronicznych i maszyn wyniesie 120 mld USD¹. Natomiast w strukturze geograficznej eksportu odgrywają rolę powiązania z gospodarkami USA, Japonii i UE, a więc najważniejszymi centrami gospodarki światowej.

Tabela 4.

Struktura towarowa i geograficzna eksportu ChRL (w %)

Wyszczególnienie	1997	1998	1999	2000 ^a
Struktura towarowa				
Surowce	13,1	11,2	10,2	9,7
Wyroby przemysłowe	86,9	88,8	89,8	90,3
Tekstylii i inne	23,6	22,0	21,2	20,3
Elektronika użytkowa	13,4	14,7	16,9	18,0
Inne (maszyny, obuwie)	49,8	52,1	51,7	52,0
Struktura geograficzna				
USA	23,0	26,0	26,7	27,7
Japonia	14,6	12,8	13,3	12,7
UE	14,0	15,2	15,2	15,2
Hongkong SAR	27,4	25,9	24,2	24,4
Republika Korei	3,5	2,2	2,7	2,5
Singapur	2,0	1,7	1,8	1,8

^a szacunki

Źródło: UN Secretary-General's Millennium Summit Report 2000.

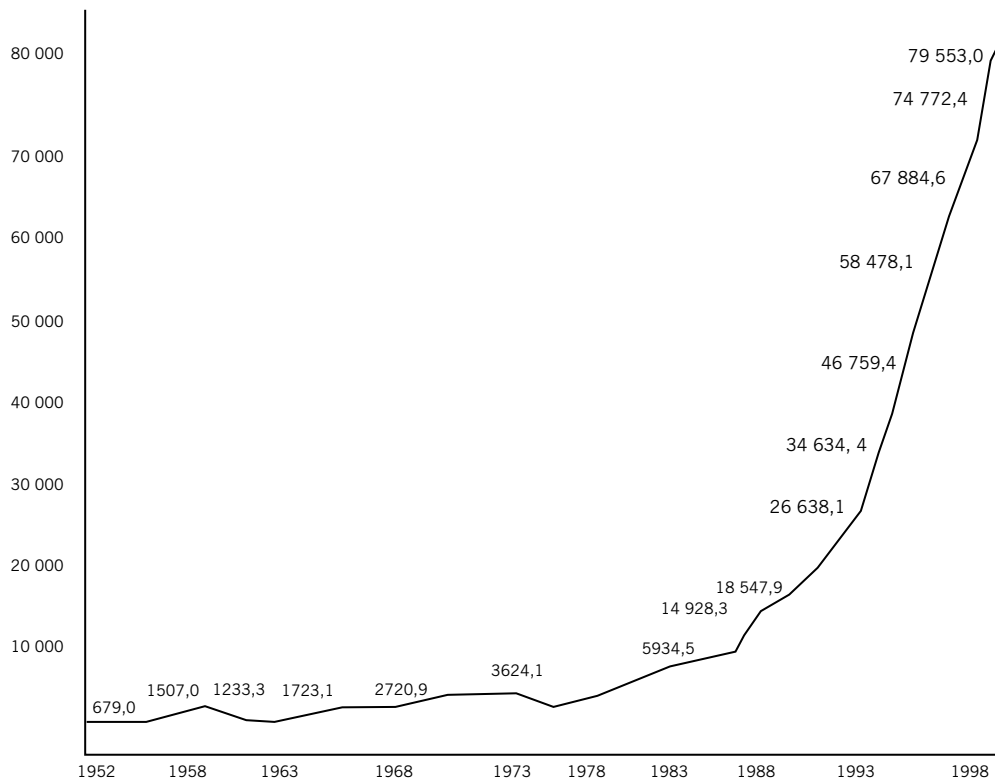
¹ Zob. <http://ce.cei.gov.cn/enev/new>.

2. Wybrane aspekty rozwoju ekonomicznego ChRL

Wysoka, mierzona w kategoriach ilościowych i jakościowych, pozycja ekonomiczna ChRL została osiągnięta dzięki bezprecedensowemu rozwojowi gospodarczemu w ostatnim pięćdziesięcioleciu — co ilustruje poniższy wykres.

Rys. 2.

Dynamika produktu krajowego ChRL w latach 1952–1998 (w mld yuanów)

Źródło: „Beijing Review”, październik 1999.

Produkt krajowy tego kraju rósł przeciętnie rocznie o 7,7%. Warto jednak zauważyć, że zasadnicze przyspieszenie rozwojowe miało miejsce po 1978 roku, kiedy to w 1999 roku wartość produktu krajowego ChRL (w cenach stałych) zwiększyła się ponad czterokrotnie. Ten fakt świadczy najbardziej dobitnie o powodzeniu programu czterech modernizacji, który należy uznać za najbardziej udaną w XX wieku państwową strategię rozwoju gospodarczego, co na tle porównawczym ilustrują dane z tabeli 5.

Warto jednak zwrócić uwagę na jedną cechę dynamiki gospodarczej dekadę lat dziewięćdziesiątych. Otóż pomimo wysokiej przeciętnej rocznej 10,8%, dynamika ta wykazuje tendencję słabnącą, o czym zaświadczały dane za po-

Tabela 5.**Dynamika PKB w ChRL i niektórych innych państwach w latach 1980–1998 (w %)**

Państwa	1980–1990	1990–1998
ChRL	9,3	10,8
Państwa rozwijające się	4,1	3,6
Indie	5,8	6,1
Indonezja	6,1	5,8
Tajwan	7,9	6,3
Republika Korei	9,4	6,2
Japonia	4,0	1,3
USA	3,0	2,9

Źródło: „China: State Statistical Bureau. Statistical Survey 19”, August 1999.

szczególne lata. Wzrost PKB w 1992 wyniósł 14,0%, 1993 — 13,8%, 1994 — 13,0%, 1995 — 11,0%, 1996 — 9,5%, 1997 — 9,0%, 1998 — 8,0%, 1999 — 7,8% [WTO Membership may help arrest Chinese slowdown, <http://www.oecdobserver.org>].

Taki szybki wzrost gospodarczy ChRL stwarza przesłanki do nadrobienia zapóźnienia rozwojowego, w jakie popadł ten kraj w ostatnich 200 latach począwszy od XVIII wieku. Historycy rozwoju gospodarczego wskazują na fakt, że aż do czasu rewolucji przemysłowej w Europie Chiny dysponowały największym w świecie potencjałem gospodarczym, a w dziedzinie technologii nie ustępowały państwom europejskiego kręgu kulturowego. Tabela 6. pochodząca z opracowania przygotowanego na zlecenie OECD, doskonale ilustruje proces utraty pozycji ekonomicznej przez ChRL — której apogeum nastąpiło w 1978 roku poprzez spadek udziału w światowym PKB do 5%. Od tego czasu ChRL zwiększyła swój udział do 10,9% w 1995 roku. Można zatem stwierdzić, że dzięki realizowanej od 1978 roku polityce reform wewnętrznych i otwarcia nastąpiło przyspieszenie wzrostu gospodarczego, podczas gdy średnia światowa notowała znacznie niższe tempo — sprzyjało to poprawie pozycji ekono-

Tabela 6.**Kształtowanie się pozycji ekonomicznej Chin w gospodarce światowej w latach 1820–1995**

Wyszczególnienie	1820	1890	1913	1952	1978	1995
Udział w światowym PKB (w %)	32,4	13,2	9,1	5,2	5,0	10,9
Udział w ludności świata (w %)	36,3	26,2	24,7	21,8	22,4	21,3
Dochód na 1 mieszkańca jako % światowej średniej	89,2	50,3	36,7	23,7	22,3	51,1
Ranking w PKB w świecie	1	2	3	3	4	2
Udział w światowym eksporcie (w %)	—	1,7	1,6	1,0	0,8	2,9
Eksport <i>per capita</i> jako % średniej światowej	—	6,5	6,5	4,6	3,6	13,6

Źródło: [Maddison, 1998, s. 56].

micznej ChRL i skróceniu znacznie dystansu rozwojowego wobec innych państw. Realizowała ona zatem z powodzeniem strategię doścignania (*catch up*). Warto podkreślić, że rozwój ChRL miał charakter kompleksowy, ponieważ zwiększył się również znacząco dochód na 1 mieszkańca.

Biorąc pod uwagę kryteria poznawcze, jak również praktyki polityczno-ekonomicznej, bardzo ważna jest odpowiedź na pytanie o przyczyny i źródła chińskiego przyspieszenia rozwojowego w ostatnim ćwierćwieczu. O zasadności tak postawionego pytania świadczy chociażby fakt ożywionej dyskusji na temat genezy wzrostu gospodarczego w państwach Azji Wschodniej². Niezależnie od stosowanej metodologii i podejścia badacze są zgodni co do tego, że wzrost gospodarczy w Azji Wschodniej dokonywał się przede wszystkim na podstawie kryteriów ilościowych: zwiększaniu zatrudnienia (w tym czasu pracy), wysokiej akumulacji wewnętrznej, a co za tym idzie nakładów inwestycyjnych, niskiej konsumpcji i oszczędnemu stylowi życia. Te czynniki doprowadziły jednak do stagnacji ekonomicznej Japonii w dekadzie lat dziewięćdziesiątych i kryzysu finansowego w 1997 roku w kilku państwach takich jak: Tajlandia, Indonezja, Filipiny i Republika Korei.

Jest rzeczą charakterystyczną, że wspomniane zjawiska kryzysowe ominęły ChRL — co można interpretować w ten sposób, że źródła wzrostu gospodarczego tego kraju mają bardziej jakościowy, a nie ilościowy charakter. Wniosek taki potwierdzają badania ekonomistów z MFW, opublikowane w 1997 roku — tabela 7.

Tabela 7.

Źródła wzrostu gospodarczego ChRL w latach 1952–1994 (w %)

Czynnik wzrostu	1952–1978	1979–1994
Nakłady kapitałowe	65,2	45,6
Zwiększanie zatrudnienia	16,9	12,8
Wzrost wydajności pracy	18,0	41,6

Źródło: [Zuliu Hu, Moshin Khan, 1997].

Dane z tabeli wskazują wyraźnie, że w okresie reform gospodarczych i polityki otwarcia na gospodarkę światową nastąpił wyraźny, bo ponad dwuipółkrotny wzrost udziału wydajności pracy we wzroście gospodarczym. Jak świadczą dane z tabeli, ChRL była w ostatnich latach tym państwem, w którym wydajność pracy rosła w największym tempie, dzięki czemu jest ona w stanie szybciej niż inne państwa rozwijające się doścignąć Zachód pod względem poziomu rozwoju gospodarczego. Wysoki, bo wynoszący 3,9%, wzrost wydajności pracy w ChRL przypisuje się efektywnej alokacji czynników produkcji w ramach przedsięwziętych od 1979 roku reform prorynkowych oraz polityce

² Zob. World Bank, *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, 1993, Washington; P. Krugman, 1994, s. 62–78; M. Savel, 1996.

otwartych drzwi, dzięki czemu zwiększyła się rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych i handlu zagranicznego w rozwoju gospodarczym [Zuliu Hu, Moshin Khan, 1997].

Proefektywnościowy rozwój leży u źródeł sukcesu chińskiej strategii gospodarczej, której najważniejszym celem jest dośnięcie państw rozwiniętych w ciągu jednego pokolenia lub najbliższego półwiecza [Stephen, 1999, s. 271–275].

Objaśnienie przyczyn opartego na wzroście wydajności pracy rozwoju gospodarczego ChRL jest przedmiotem powszechnego zainteresowania badaczy, gdyż dotyczy nie tylko wielkiego państwa o mocarstwowym ambicjach, ale również państwa przeprowadzającego wielki eksperyment w postaci budowy gospodarki rynkowej w warunkach niedemokratycznego ustroju politycznego.

Wśród czynników o charakterze strukturalnym i długofalowym wymienia się poziom wykształcenia społeczeństwa chińskiego, które uważa się za najwyższe wśród państw rozwijających się. Na ten fakt zwrócono uwagę już parę lat temu. ChRL często porównuje się z Indiami o podobnym statusie rozwoju i ambicjach mocarstwowym, które posiadają jednak daleko słabiej wykształcone społeczeństwo o dużym, bo ponad 30-procentowym udziale analfabetów [Sachs, Wing Thye Woo, 1996]. Według chińskich statystyk struktura poziomu wykształcenia społeczeństwa chińskiego czynnego zawodowo przedstawia się następująco — tabela 8.

Tabela 8.

Wykształcenie siły roboczej w ChRL w 1982 i 1998 r. (w %)

Wyszczególnienie	1982	1998
Wykształcenie wyższe i półwyższe	0,9	3,5
Wykształcenie średnie	36,5	50,0
Wykształcenie podstawowe	34,4	34,8
Analfabeci	28,2	11,6

Źródło: *China Statistical Yearbook 1998, 1999.*

Drugą ważną cechą chińskiej siły roboczej, obok dobrego wykształcenia, jest jej taniść — co w zasadniczym stopniu przesądza o wysokiej międzynarodowej konkurencyjności gospodarki chińskiej. Ocenia się, że przy podobnym poziomie umiejętności płace techników i inżynierów w ChRL są 10-krotnie niższe niż na Tajwanie i w republice Korei, a nawet niższe niż na Filipinach i w Tajlandii [Yunnan Shi, 1997, s. 128–199.].

Wysoka jakość siły roboczej to nie jedyny czynnik produkcji przesądzający o tak dużym udziale wydajności pracy we wzroście gospodarczym. Drugi czynnik, który jest równie efektywnie lokowany i wykorzystany — to kapitał. W latach 1978–1988 — przeciętna stopa inwestycji w dochodzie narodowym wyniosła 36,8% i to pomimo niskiego poziomu dochodu na 1 mieszkańca. Dwa czynniki przesądziły o tak wysokiej stopie inwestycji. Pierwszy to wysoka

skłonność do oszczędzania społeczeństwa chińskiego pomimo niskiego dochodu *per capita*. Wynika to z przywiązania do tradycyjnych wartości konfucjańskich, gdzie preferowany jest ascetyczny i oszczędny styl życia, oraz ze wzrostu liczby ludności miejskiej (urbanizacji). Drugim czynnikiem, który umożliwił zwiększenie stopy inwestycji w dochodzie narodowym ChRL, był napływ kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich. W przeciwieństwie do innych państw ChRL od początku postawiła na tę formę importu kapitału, dzięki czemu uniknęły one pułapki zadłużenia. Ponadto służyło to znakomicie odnawianiu kapitału produkcyjnego i zwiększaniu jego produktywności, gdyż nowy sprzęt inwestycyjny, park maszynowy, linie produkcyjne reprezentowały wyższy poziom technologiczny. Dodatkowo efektywnemu wykorzystaniu majątku produkcyjnego służyło wykorzystanie efektu skali produkcji, zważywszy na wielkość chińskiego rynku wewnętrznego, a także jako wynik otwarcia na gospodarkę światową, o czym świadczy prawie pięciokrotne zwiększenie stopy eksportu w dochodzie narodowym (około 19% obecnie) [Ruoan, 1998; Qian Yingyi, 1998].

Znaczenie wpływu inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy ChRL jest powszechnie podkreślane, mówi się wręcz o swego rodzaju fenomenie ekonomicznym, zważywszy na fakt, że inwestycje te stanowią nieomal 15% całości nakładów kapitałowych (co jest jednym z najwyższych w świecie wskaźników). Na rynku wewnętrznym sprzedaż produktów pochodzących z filii zagranicznych stanowi około 24% sprzedaży ogółem, a w eksporcie towarów przetworzonych udział ten jest jeszcze wyższy, gdyż wynosi około 50% (w branży wyrobów elektronicznych jest to ponad 90%). Nie należy również zapominać o jakościowych aspektach w postaci efektów uczenia się nowych praktyk biznesu i zarządzania, zapoznawania z nowymi technologiami i procesami produkcyjnymi [Sun Haisun, 1999].

3. Uwarunkowania przyszłego rozwoju gospodarczego

Przyszłość gospodarcza ChRL jest przedmiotem wielu analiz [*China 2020*, 1999]. Ograniczone ramy artykułu uniemożliwiają całościowe odniesienie się do tego złożonego zagadnienia. Antycypowanie przyszłości na podstawie pozytywnego dorobku ponad dwudziestoletniego okresu reform i transformacji to bardzo niewiele, biorąc pod uwagę specyfikę 2700 lat rozwoju historycznego tego kraju (jeśli liczyć ją od początków dynastii Zhou w 771 r. p.n.e.). Dowodzi to niezbiecie, że krótsze lub dłuższe okresy stabilizacji były przerywane nadzwyczaj często konfliktami wewnętrznymi, sporami i podziałami, które niweczyły poprzednie osiągnięcia [Fairbank, 1996]. Nie można także zapominać o wielkości samego kraju zamieszkanego przez 1,250 mld ludności i związanych z tym problemów do rozwiązania, takich jak: możliwość pojawienia się rozłamu w Komunistycznej Partii Chin odnośnie do kierunków reform gospodarczych, niestabilności wywołanej ruchami separatystycznymi, pogłębiania

się różnic w dochodach między ludnością wiejską i miejską oraz tą zamieszkującą wschodnie i zachodnie prowincje.

Biorąc powyższe pod uwagę, można wskazać jedynie niektóre najważniejsze czynniki warunkujące przyszły rozwój gospodarczy Chin. W naszym przekonaniu są one następujące:

- 1) możliwości utrzymania na dotychczasowym poziomie wysokiej stopy inwestycji i dotychczasowego tempa wzrostu wydajności pracy,
- 2) tempa dalszego otwierania się na gospodarkę światową,
- 3) rozwoju stosunków z Tajwanem,
- 4) bilansu energetycznego.

Co się tyczy pierwszego problemu, to zdaniem znawców problemu utrzymanie dotychczasowego tempa rozwoju będzie utrudnione ze względu na niemożność utrzymania na dotychczasowym poziomie oszczędności wewnętrznych jak również przyrostu wydajności pracy. Zależy to przede wszystkim od tempa wdrażania dalszych reform, które zlikwidowałyby dualny w swej istocie charakter chińskiej gospodarki wyrażający się w podziale na sektor rolny i przemysłowy, oraz na zacofane technologicznie przedsiębiorstwa będące własnością państwa i te o wyższym poziomie rozwoju, z których większość to zagraniczne. Najważniejszym jednak aspektem tego dualizmu jest podział na przedsiębiorstwa będące własnością państwa (są to średnie i duże przedsiębiorstwa) oraz na przedsiębiorstwa prywatne. Wobec tych pierwszych stosuje się metody centralnego planowania i zarządzania, a wobec tych drugich prorynkowe podejście. W ocenie tygodnika „The Economist” [1999, 19.06] udział sektora prywatnego w tworzeniu produktu krajowego przekroczył już 50%. Chodzi o rolnictwo, usługi i przemysł.

Dane te pozwalają uznać gospodarkę Chin za quasi-rynkową o dużym udziale sektora państwowego. Z tego punktu widzenia kapitałne wręcz znaczenie mają reformy przedsiębiorstw państwowych, dla których jedyną możliwością są prorynkowe rozwiązania i zmiana formuły własności. Towarzyszyć musi temu rzecz jasna reforma systemu bankowego i instytucji rynku finansowego. Problemy te mają wymiar nie tyle ekonomiczny — co przede wszystkim polityczny, gdyż chodzi tu o kształt ustroju gospodarczego i politycznego³.

Drugim czynnikiem warunkującym przyszłość gospodarczą ChRL jest tempo liberalizacji wymiany gospodarczej z zagranicą i otwieranie się na gospodarkę światową. Decyzje podjęte przez kierownictwo chińskie w 1978 roku spowodowały bezprecedensowe w historii tego kraju otwarcie na zewnątrz i porzucenie charakterystycznej dla chińskiej mentalności autarkii. Jeśli przyjmując za kryteria otwartości: handel towarami i usługami, międzynarodowe przepływy kapitału, międzynarodowy przepływ siły roboczej i uczestnictwo w instytucjach gospodarki światowej — to można powiedzieć, że dwa pierwsze warunki gospodarka ChRL spełnia w stopniu znacznie większym niż standardy międzynarodowe (z wyjątkiem kontroli przepływu kapitału finansowego).

³ Zob. A. Maddison [1998]; R. Cliff [2001].

Co się tyczy przepływu osób, brak swobody w tej dziedzinie wynika z chińskiej specyfiki systemu gospodarczego i politycznego i nie można tego traktować jako najważniejszego kryterium otwartości — gdyż z pewnego punktu widzenia Chiny są światem samym w sobie.

O wiele ważniejsze znaczenie dla integracji z gospodarką światową ma oczekiwane pod koniec 2001 roku przyjęcie ChRL do Światowej Organizacji Handlu. W 1980 roku Chiny ponownie stały się członkami MFW i Banku Światowego i rozpoczęły też starania o przyjęcie do GATT. Nie będąc co prawda członkiem GATT, ChRL mogła prowadzić politykę protekcjonistyczną, ale z drugiej strony uniemożliwiałoby jej to korzystanie z mechanizmów arbitrażowych i narażało na sankcje ekonomiczne, np. ze strony USA. W 1982 roku ChRL uzyskała status obserwatora, a w 1986 roku złożyła formalny wniosek o odzyskanie statusu członka-założyciela organizacji, gdyż w 1947 roku ówczesne Chiny były sygnatariuszem tego porozumienia.

Po zakończeniu Rundy Urugwajskiej i powstaniu WTO z dniem 1 stycznia 1995 roku negocjacje z ChRL nabrały tempa. Do tej pory udało się zawrzeć oddzielne umowy handlowe z państwami członkowskimi, w tym przede wszystkim z UE i USA. Do chwili obecnej przedmiotem największych kontrowersji jest postulat ChRL, aby uznać ją za państwo rozwijające się, co dałoby temu państwu szereg przywilejów (dłuższe okresy dostosowawcze, preferencje celne, możliwość stosowania ograniczeń ilościowych w imporcie, korzystanie z klauzul przyzwalających i Systemu Generalnych Preferencji). Z kolei państwa rozwiniętego Zachodu nadają priorytet takim kwestiom jak: przestrzeganie praw autorskich, przejrzystość praktyk handlowych ChRL [Holton R., Xiu Lin, 1998, s. 817–832].

Akcesja ChRL do WTO wpłynie z pewnością na funkcjonowanie tej organizacji, ale o wiele większych skutków należy się spodziewać wobec gospodarki chińskiej, która zostanie wystawiona w stopniu do tej pory nieznanym na zagraniczną konkurencję. Rząd tego kraju musi wyprowadzić nowe rozwiązania instytucjonalne i prawne w regulowaniu gospodarką o charakterze rynkowym. Można z całą pewnością stwierdzić, że adaptacja gospodarki ChRL do reguł WTO będzie tą drugą fazą reform wewnętrznych, które nadadzą jej rynkowy charakter. Nie można także zapominać o wymiernych korzyściach, które Bank Światowy ocenia na 116 mld USD począwszy od 2005 roku. W wyniku otwarcia na gospodarkę światową udział ChRL w handlu międzynarodowym ma się zwiększyć do 10% w roku 2020, co uczyni z tego kraju drugą potęgą handlową świata [*China Engaged*, 1997].

Trzecim czynnikiem warunkującym rozwój ChRL w przyszłości jest czynnik polityczny w stosunkach z Tajwanem. Nadrzędnym celem w polityce zagranicznej ChRL jest przyłączenie zbuntowanej, jak się określa, prowincji Tajwanu. Rozważane przez wielu jako realne rozwiązanie siłowe, przyłączenie przez ChRL byłoby bardzo kosztowne ekonomicznie i spowodowałoby ogromny wzrost napięcia w regionie. Doprowadziłoby też do zerwania więzi ekonomicznych z państwami rozwiniętymi. Dlatego też, biorąc pod uwagę

koszty, rozwiązanie takie nie jest brane pod uwagę przez kierownictwo ChRL. Zamiast tego wspierają one rozwój więzi ekonomicznych z Tajwanem, które są realizowane pośrednio przez Hongkong. Ich rozmiary i wolumen są znaczne, o czym świadczą następujące dane. Inwestycje tajwańskie w ChRL ocenia się na około 40 mld USD — czyli około 10% wszystkich inwestycji zagranicznych w tym kraju ma tajwański rodowód. Z punktu widzenia Tajwanu ChRL jest trzecim po USA i Japonii partnerem handlowym, notując ponad 11% udziału. W 2001 roku ChRL wydała zgodę na otwarcie u siebie filii banków tajwańskich oraz na bezpośrednie połączenie komunikacyjne [Haliżak, 2000, s. 71–91]. Już w tej chwili gospodarki ChRL, Hongkongu i Tajwanu uważa się za wysoce zintegrowane, w związku z czym w literaturze przedmiotu określa się je mianem „Wielkiego Chińskiego Regionu” (*Great China Region*) lub „Chińskiego Kręgu” (*China Circle*) [Naughton, 1997].

Efekty synergii wynikające z przyłączenia Tajwanu do ChRL (np. w wyniku demokratyzacji ChRL i plebiscytu na Tajwanie) miałyby trudne do przewidzenia konsekwencje zarówno dla gospodarki światowej, jak i układu sił w stosunkach politycznych.

Czwartym czynnikiem, o którym mówi się coraz głośniejsz, jest bilans energetyczny ChRL. Problemowi temu poświęca się coraz więcej uwagi, zważywszy na fakt, że ChRL nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb energetycznych. W 2000 roku import ropy naftowej wyniósł 60 mln ton, a w roku 2010 ma wzrosnąć do 120 mln ton. Według ocen Międzynarodowej Agencji Energetycznej w roku 2020 zapotrzebowanie importowe wzrośnie do 400 mln ton. Aby uniknąć nadmiernej zależności od importowanych nośników energetycznych, muszą być przedsięwzięte ogromne inwestycje w hydroenergetyce i atomistyce oraz w eksploatacji własnych źródeł ropy naftowej i gazu [*China's Oil*, 2001]. Przytoczone dane wskazują dobitnie, w jakim zakresie problemy energetyczne ChRL mogą się okazać barierą wzrostu gospodarczego, jeśli nie zostaną w porę rozwiązane.

Bibliografia

- China 2020*, 1999, World Bank, Washington.
China Engaged, 1997, World Bank, Washington.
China Statistical Yearbook 1998, 1999, Beijing.
China's Oil, 2001, „The Economist”, 14 lipca.
 Cliff R., 2001, *The Military Potential of China's Commercial Technology*, RAND, Santa Monica.
 Fairbank J. K., 1996, *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, Warszawa.
 Haliżak E., 2000, *Stosunki ChRL–Republika Chińska na Tajwanie*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 3–4.
 Holton R., Xiu Lin, 1998, *China and the WTO. Can the Assimilation Problems Be Overcome?*, „Asian Survey”, nr 8.
<http://ce.cei.gov.cn/ene/new>.
 Hu Zuli, Khan Moshin, 1997, *Why is China growing so fast*, „IMF Staff Papers”, nr 1.

- Kennedy P., 1994, *Mocarstwa świata: narodziny, rozkwit, upadek. Przemiany gospodarcze i konflikty zbrojne 1500–2000*, Warszawa.
- Krugman P., 1994, *The Myth of Asia's Miracle Foreign Affairs*, vol. 73.
- Luttwak E., 1990/1991, *From Geopolitics to Geo-economics. Logic of Conflict. Grammar of Commerce*, „The National Interest”, nr 20.
- Maddison A., 1998, *Chinese Economic Performance in the long run*, OECD.
- Naughton B., 1997, *The China Circle*, Brookings Institution Press, Washington.
- Qian Yingyi, 1988, *Urban and Rural Household Savings in China*, IMF Staff Papers.
- Ruoan R., 1997, *Chinese Economic Performance in an International Perspective*, OECD, Paris.
- Sachs J., Wing Thye Woo, 1996, *Chinese Economic Growth: Explanations and the Task Ahead*, w: *China's Economic Future: Challenges to US Policy*, Joint Economic Committee, GPO, Washington.
- Savel M., 1996, *Growth in East Asia*, „Economic Issues”, nr 1, IMF.
- Stephen E., 1999, *Beyond the Transition, China's Economy at Century's End*, „Current History”, wrzesień.
- Sufek M., 2001, *Podstawy potęgotetrii i potęgonomii w stosunkach międzynarodowych*, Kielce.
- Sun Haisun, 1999, *FDI. Trade and Transfer Pricing*, w: Elgar E. (red.), *Foreign Direct Investment and Economic Growth in China*, Cheltenham.
- The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, 1993, World Bank, Washington.
- „The Economist”, 1999, 19.06.
- WTO Membership may help arrest Chinese slowdown, <http://www.oecdobserver.org>.
- Yunnan Shi, 1997, *Foreign Direct Investment in China and the Economic Integration in East Asia*, w: Dzwier S. (red.), *Perspectives on Economic Integration and Business Strategy in the Asia-Pacific Region*, London.

A b s t r a c t The economic position of the Chinese People's Republic

The economy of the Chinese People's Republic with respect to the magnitude of the GNP (according to the buying power) is located in the second place after the USA. If the hitherto trend of its development will be maintained, then about 2015–2020 it will overtake the economy of the USA. Implemented since 1978 the policy of reforms has led to an unprecedented opening to the world, which is demonstrated by the following numbers: the seventh place in the world with respect to the magnitude of foreign trade and the third place in the world with respect to the cumulated value of accepted direct investments—350 billion US dollars. The expected acceptance of the Chinese People's Republic to the World Trade Organization at the end of 2001 will make the process of opening irreversible and what is more important it will force pro-market changes in the economy and first of all the reform and privatization of the sector of state enterprises. A very essential feature of the Chinese economy is a pro-effectiveness development implemented on the basis of educated manpower, efficient allocation of production factors and the influence of direct investments. The danger and barrier for the development of the Chinese economy are the too large differences between the eastern and western part and the supply barrier from the domestic sources of energy carriers.